

ЄННІ АЛЬВАРТ

«Постколоніальний синдром» і Тарас Шевченко як місце пам'яті

JENNY ALWART

“Postcolonial Syndrome” and Taras Shevchenko as a Site of Memory

This article focuses on Mykola Riabchuk's book *The Postcolonial Syndrome* (2011), a collection of essays based on the idea of Ukrainian society divided by two competing versions of the past. But what if we went beyond this paradigm of “two Ukraines,” which became popular in the last decade, especially regarding memory culture? This article explores tendencies of solidarity in society not *despite* differing versions of the past, but *because* of them. An example is Taras Shevchenko, a crucial lieu de mémoire (site of memory) in Ukraine. The article urges us not only to focus on historical figures that deepen the conflicts about the past, but also to take a closer look at perceptions of Shevchenko today — in this case, the manifold differing positions and approaches also make the unity between the “two Ukraines” visible. Finally, we can observe the existence of an experimental “third Ukraine”, as previously suggested by Riabchuk.

«Ага, ця Україна — це теж якась така недавня колонія».
Юрій Андрухович, Shevchenko is OK.

Вступ

«Постколоніальний синдром» — так назвав Микола Рябчук свою книгу, видану у 2011 р., де він зібрав тексти минулих років, висвітливши актуальні дискусії та питання в Україні¹. Центральна тема — «колоніальна спадщина» країни. Ця колоніальна спадщина полягає у стосунках із Росією, адже Україну та Росію зв'язували «тривалі колоніальні взаємини»². На відміну від країн Азії, Африки та Америки, колоніальні взаємини тут мали передусім культурно-мовний характер³. Щодо етнічних ознак українці не були об'єктом дискримінації в Російській імперії та СРСР, «оскільки традиційно вважалися різновидом того самого російського народу». На думку Рябчука, мова вважалася «головним, коли не єдиним виявом ...відмінності»⁴.

Колоніальна спадщина України, з одного боку, призвела до негативної самопрезентації (self-image) та до комплексу неповноцінності. Але, з іншого боку, одночасно існує і гіперпозитивний self-image, «мегаломанське поширення географічних меж свого етносу, гіперболізація його культурної унікальності та вигадування щонайглибших історичних коренів»⁵. Такі стереотипи сьогодні неможливо «цілковито знищити». Але їх можна «деконструувати і таким чином знешкодити їхній

потенційно руйнівний ідеологічний заряд»⁶. Ці «деконструктивістські функції» в останні 20 років, на думку Рябчука, взяла на себе передусім культура.

Поняттям «постколоніальний синдром» Рябчук вказує на ключовий момент в актуальних дискусіях щодо минулого (варіантів минулого) України. Оскільки цей термін у книзі не має однозначної дефініції, то ця стаття покликана з'ясувати його значення та потенціал. Як приклад деконструктивістських процесів, які Рябчук вбачає в сучасній українській культурі, тут досліджується поведження з найважливішою та найбільш позитивно оцінюваною історичною фігурою України⁷ — Тарасом Шевченком.

З панівного історико-політичного нарративу радянського періоду, згідно з яким Шевченко був «революційним соціал-демократом» і «молодшим братом», 1991 р. постав образ борця, що виступав проти російського царя на підтримку української мови та страждав за це. Тепер Шевченко вважається рятівником української культури в часи імперського іґа й національним символом загалом. Іван Дзюба пише: «Протягом багатьох і багатьох десятиліть колоніального становища нашого народу Шевченко був для нього провідною зорею у сподіваннях на торжество правди і в боротьбі за незалежність»⁸. За словами Дзюби, Шевченко є одним «із наріжних каменів нашої національної будови»⁹, «духовною субстанцією нації»¹⁰; «Тарас Шевченко — це Україна»¹¹.

Така переоцінка образу Шевченка стала головним нарративом про поета й представлена передусім у наукових публікаціях і промовах політиків. У сучасній культурі існує, однак, багато інших, альтернативних версій. У них часто ставиться під сумнів ототожнення Шевченка та нації, що, своєю чергою, може викликати дуже емоційні реакції — оскільки, відповідно до панівного трактування, «випад» проти Шевченка розглядається як випад проти нації в цілому.

Шевченко як місце пам'яті

Подивимося на різні сприйняття та оцінки Шевченка крізь призму наукових досліджень пам'яті, а саме роздумів навколо «місця пам'яті» (*Erinnerungsort, lieu de mémoire*). Поняття «місця пам'яті» пов'язане з іменем французького історика П'єра Нора, який позначав цим терміном історичні предмети й теми, у яких «сконденсована, втілена чи кристалізована пам'ять нації <...> особливою мірою»¹². При цьому місця пам'яті слід розуміти як метафорично, так і буквально. Це означає, що до них належать історичні постаті, пам'ять про яких впливає на формування ідентичності, наприклад герої, письменники, святі, правителі, а також свята, історичні події й дати, пам'ятники й архітектурні споруди. Місця пам'яті мають символічну силу та значення для творення ідентичності. Спільнота людей, приміром нація, виявляє таким чином свою пам'ять у знаках і символах — місцях пам'яті — і ці символи одночасно утримують людей разом.

Концепт місця пам'яті у західноєвропейських дослідженнях має велику популярність. Не лише для Франції у семи томах були досліджені найголовніші місця пам'яті країни¹³; такі самі об'ємні праці є і для Німеччини¹⁴. Крім того, були про-

ведені дослідження німецько-польських місць пам'яті¹⁵, нещодавно з'явилося дослідження «Європейські місця пам'яті»¹⁶. Авторитетного дослідження місць пам'яті України поки що не було проведено¹⁷.

Якщо досліджувати Шевченка як місце пам'яті, то фокусуватися слід не на XIX ст., тобто не на історичній постаті, не на літературній і художній творчості поета¹⁸, а на процесах у сучасній культурі України, сучасній полеміці й історико-політичному використанні історичної фігури для пекучих потреб сучасності. Якщо досліджувати Шевченка як місце пам'яті, то слід говорити про те, як сьогодні використовують цю постать у дискурсах та наскільки по-різному її при цьому інтерпретують, тобто слід говорити про різноманіття трактувань. Відповідно, завдання не полягає у тому, аби знайти та описати єдиного, «справжнього», «істинного» Шевченка, як це раніше намагалися зробити шевченкознавці.

Можна сказати, що Тарас Шевченко є винятково важливою фігурою для культурної пам'яті України, тому що, незважаючи на різниці в інтерпретаціях, існує згода щодо винятковості його значення, причому рівною мірою в усіх регіонах країни. Це вирізняє його з-поміж інших історичних постатей і подій. Тут оцінки в Україні часто дуже відрізняються, і відмінності у регіонах можуть бути значними¹⁹. Через його об'єднавчий вплив Андрій Бондар утриворено назвав його «українським Папою Римським, королем і божим помазаником»²⁰ в одній особі. Усі українці називають Шевченка «великим»²¹. Так само іронічно Юрій Андрухович сказав про значення Шевченка для українців, натякаючи на відоме висловлювання про Пушкіна: «Шевченко — наше все»²².

«Деконструкція» Шевченка в мистецтві

Шевченко як місце пам'яті є центральним предметом дискусії про культуру пам'яті в ситуації сучасної України, яка описується інтелектуалами як постколоніальна. Приклад пов'язування Шевченка з «колоніальним» минулим бачимо в есеї Юрія Андруховича “Shevchenko is OK”²³. У чотирьох розділах — «Харизма», «Культ», «Поляки» й «Слава світу» — ідеться про «культ» Шевченка. Його біографія розгортається у багатьох пересувних декораціях. Окремі етапи повторюються із іронічною нотою, що порушує усталений, незрідка досить патетичний наратив про життя поета. У своєму тексті Андрухович створює не чітко окреслений образ Шевченка, а радше колаж із різних уже наявних тлумачень. “Shevchenko is OK” оголює механізми вшанування і показує цим, що «недоторканий» Шевченко по суті обов'язково є частиною різних дискурсів — і, таким чином, може виступати як проєкційне поле для «постколоніальних репрезентацій». Уже сама назва есею Андруховича говорить про те, що тут не слід очікувати звичного схилення перед поетом — Шевченко не «геній», не «батько нації», а лишень “OK”.

У розділі «Слава світу», де мала бути показана «реальна» слава Шевченка, розповідається епізод, який дає уявлення про Україну як колонію. Автор пише, що його запросили до Нью-Йорка для виступу в нічному поетичному кафе. Воно було

розташоване у пуерториканському кварталі, там було накурено, тісно й велелюдно, грала гучна музика. Автора вразила ця атмосфера: «Я ніколи не забуду цієї атмосфери: десятки облич, десятки відтінків шкіри, вся планета, серце Нью-Йорка, несамовита свобода, здобута нарешті цими нащадками рабів»²⁴. Під час його читання слухачам стало зрозуміло: «Ага, ця Україна — це теж якась така недавня колонія, теж рабство, плантації, свист канчуків, повільні тягучі пісні, це такі втеклі раби, що ніяк не вибредуть на волю...»²⁵ Таким чином, Україна виявляється — круглим шляхом через оповідь про читання віршів у Нью-Йорку — «колишньою колонією». І тема слави Шевченка закінчується визнанням пуерториканця, «патріарха» нічного поетичного кафе, який говорить автору: „Taras Shevchenko is my favorite poet! And I also know uob tvaĵi mat!”²⁶ Той подумав: «Він мав повідомити мені дві приємні речі — й повідомив їх». І закінчує словами: «Слава тобі, батьку наш Тарасе, думав я, ошелешений. Ти вічно стоїш над нами і дивишся на нас усіх згори»²⁷.

Наведемо ще один приклад деконструювання²⁸ й іронізування щодо поширеного уявлення про Шевченка як про «батька нації». У 2008 р. під час проведення Гогольфесту в Мистецькому арсеналі в Києві було представлено художній твір «Генолічильник». Куратором проекту виступала Олена Афанасьєва з центру «Тотем» у Херсоні, автор ідеї — Наталія Блок, а фотографії зробив Макс Афанасьєв. Художній твір складається з малюнка (мал. 1) і десяти великоформатних фото, три з яких наведено тут (мал. 2–4). На малюнку показано проект апарата. Після того як у нього закидали 50 копійок і клали на нього руку, апарат мав показати, чи є у цієї людини «ген національної ідентичності». Про наявність чи відсутність повідомляли індикатори Y (yes) і N (no). На фотографіях, що склали другу частину твору, бачимо портрети чоловіків, жінок і дітей, у всіх них були однакові пишні вуса та перука із тонзурою і лисиною. Вуса і перука явно приклеєні, і тому справляють враження маски. Особи на портретах мають суворий вигляд і дивляться в камеру. Зовнішність і погляд портретованих імітують відомі портрети Шевченка (мал. 5). Таким чином, ці люди, як бачимо, є прямими нащадками «батька Тараса», це означає, що вони успадкували його гени, схожі на нього і, відповідно, склали тест на національну ідентичність. Цей твір руйнує не лише уявлення про Шевченка як про вельмишановного «батька нації», але й успадковані уявлення про націю як про спільноту біологічно споріднених між собою людей. Твір мистецтва, крім того, викривлює традиційне уявлення про Шевченка, що пов'язується із відомими його портретами.

Деконструкція певних успадкованих історично-біографічних нарративів (“Shevchenko is OK”) чи іронічне ламання візуальних стереотипів («Генолічильник») свідчить про готовність письменників і художників до експериментів і про пошук актуального образу Шевченка. Той факт, що подібні твори у мейнстрімі громадської думки й історичної політики розцінюються як сумнів щодо нації або у кращому випадку ігноруються, викликав у художника Олександра Ройтбурда критичне зауваження: «І якщо в тебе нема пафосної любові до Шевченка, то це стає злочином проти України, її національної ідеї». І: «Наш Шевченко — це ікона, на яку треба молитися. Він винятково батько нації, співець народного болю, у нього завжди

суворий погляд. І взагалі дядько, який тяжко страждає. Хоча він був живою людиною, міг багато випити, любив жінок». І це «якийсь едипів комплекс української нації щодо Шевченка — гальмо для розвитку української культури»²⁹.

Якщо письменники й художники не присвячують свою творчість одноманітному репродуванню схваленого образу Шевченка, то вони часто потрапляють у складну ситуацію. Їм дають зрозуміти, що деконструктивістські зображення поета є небажаними, деструктивними й «антипатріотичними», адже вони виявляють, що традиційні уявлення про націю застаріли. Але при цьому саме завдяки такому новому підходу неперервно плюралізується раніше монолітний образ Шевченка, а також вирішується проблема культурного нормування, яке толерує лише єдину інтерпретацію поета (і це при тому, що вона зараз уже відбувається не під радянським, а під національним прапором!).

«Постколоніальний синдром» і «третя Україна»

Після того як на прикладі Шевченка як місця пам'яті ми побачили, як відбувається деконструкція певних стереотипів чи образів минулого, що Рябчук вважає обов'язковим моментом у «постколоніальній» ситуації, постає питання, у якому відношенні перебувають інтегративний потенціал Шевченка як місця пам'яті та «постколоніального синдрому». Ключовий момент роздумів Рябчука і, відповідно, симптомів «постколоніального синдрому» — це поділ у суспільстві, до якого Рябчук часто повертається в окремих текстах. Тут є протистояння двох груп, на його думку, «діаметрально» протилежних. Він спостерігає «драматичний процес формування двох різних українських націй з істотно відмінними мовно-культурними ідентичностями, історичними наративами, системами політичних цінностей та, відповідно, діаметрально протилежними політичними і геополітичними орієнтаціями».³⁰ Діалогу між україно- та російськомовним населенням не відбувається: «Україномовне й російськомовне населення живе мовби в двох паралельних світах зі своїми культурними цінностями і своїми, доволі містифікованими, уявленнями одне про одного. Кожен із них вважає свій світ “справжньою Україною”, на противагу “несправжній” Україні демонізованих “западенців”, “бандер”, “націоналістів”, з одного боку, чи “східняків”, “малоросів”, “перевертнів” — з іншого»³¹. В Україні «маємо справу саме з такими двома несумісними, взаємовиключними ідентичностями — советською й антисоветською, українофобською й українофільською, антизахідною і проєвропейською, колоніально-імперською й антиімперською-антиколоніальною»³². В іншому тексті він також розрізняє «креолів-українців» і «аборигенів-українців»³³.

За лінгвістично-культурними контрастами, які впевнено й детально Рябчук описав у книзі «Постколоніальний синдром», стоїть, власне, уявлення про «дві України», яке він представив у інших текстах, що спричинило великий резонанс не лише в самій Україні, але й за кордоном. Рябчук розглянув, таким чином, важливу рису громадської дискусії в Україні, що чітко виявляє складність ситуації та її больові точки. Придатність і переконливість його роздумів, однак, закінчується тоді,

коли недооцінюється значення «російськомовної», «східної» частини населення в порівнянні з «україномовною», «західною» частиною. Тобто, коли опис дуалізму в суспільстві схиляється до того, що «російськомовна» частина розуміється як щось «інше» й оцінюється виразно провокаційно-скептично. Особливо проблематичними є ті місця, коли за «російськомовною» частиною не визнається своє власне право на бачення спільної держави.

Рябчук сам уже певний час тому запропонував бачення, що виходить поза рамки «двох Україн». У німецькому виданні його есеїв 2005 р. він говорив, ніби поміж іншим, про «третю Україну». Рябчук назвав її «великим полем битви», але й одночасно «головним призом», від якого особливим чином залежить майбутнє країни. «Третя Україна», за його словами, «є невиразною, невизначеною, її неможливо визначити, вона амбівалентна, ще донедавна вона була приречена на роль об'єкта, а не суб'єкта у політичній боротьбі – величезне поле битви й одночасно головний приз у боротьбі між двома іншими Українами, які історично називалися та визначалися як два взаємовиключні проекти»³⁴. А коли Рябчук в есеї «Постколоніальний синдром» згаданій тут книги з тою ж назвою, дивлячись на поділ у суспільстві, говорив про проблему «структурної неповноти української культури, відсутності у ній багатьох ланок і необхідних взаємозв'язків»³⁵, то тут його, здається, насправді знову хвилювало питання про проміжну ланку — а саме про «третю Україну».

Але уявлення про «третю Україну» як «місце» продуктивності, становлення невизначеного чогось, що є свого роду «головною здобиччю», поки що не отримало подальшої розробки. Оскільки в Україні досі немає широкого дослідження Шевченка як місця пам'яті, тому й не дивно, що досі бракує уявлення про поєднувальні ланки у дискусіях.

Коли інтелектуали, письменники і художники сьогодні звертаються до Шевченка як місця пам'яті, вони кидають виклик спадковим стереотипам та іронічно й жартівливо пробують нові ескізи. З одного боку, бачимо боротьбу трактувань і суперечки навколо «правильного» Шевченка, а з іншого боку — діє консенсус щодо виключно високої оцінки цієї історичної постаті. Таким чином, об'єднувальний потенціал Шевченка як місця пам'яті виникає не всупереч протилежним уявленням про нього, а якраз завдяки їм. При цьому ці елементи «постколоніального синдрому», що нібито створюють неподоланно протилежні позиції, на хвилину відступають, поступаючись питанню про те, як можна чіткіше надати форму «третій Україні».

¹ Рябчук М. Постколоніальний синдром. Спостереження. К., 2011.

² Рябчук М. У ліжку зі слоном//Його ж. Постколоніальний синдром. Спостереження. К., 2011. С. 10.

³ «...Відмінність між панівною й підлеглою групою мала тут мовно-культурний, а не расовий характер». Там само. С. 11.

⁴ Там само.

⁵ Рябчук М. У ліжку зі слоном... С. 13.

⁶ Там само. С. 14.

⁷ Свіжіше опитування щодо популярності Шевченка див., напр., Миколюк О. Національні герої — незмінні//*День*. № 91. 30.05.2012. С. 9. Згідно з цим опитуванням, 58,7% проголосували за Шевченка як найвидатнішого українця, на другому місці йде Леся Українка (22,5 %). Репрезентативне опитування Інституту політики у вересні 2010 р. показало, що загалом 97,7 % опитаних оцінили своє ставлення до Шевченка як «позитивне» та «дуже позитивне». Див.: Ставлення до діячів культури, історичних та політичних діячів (вересень 2010 р.)//<http://polityka.in.ua/info/456.htm>, останнє відвідування 30.09.2010.

⁸ *Дзюба І. Шевченко вчора, нині і завжди*//*Останнім шляхом Кобзаря*/Ред. М. Л. Новицький. К., 1994. С. 233.

⁹ *Дзюба І. Тарас Шевченко. Життя і творчість*. К., 2008. С. 6.

¹⁰ *Дзюба І., Жулинський М.* На вічному шляху до Шевченка//Шевченко Т. Повне зібрання творів у 12-ти тт. Т. 1. К., 2001. С. 57; *Жулинський М.* Шевченко і сучасна духовна ситуація. Останнім шляхом Кобзаря/Ред. М. Л. Новицький. К., 1994. С. 238.

¹¹ *Дзюба І.* Шевченко і Петефі//*Його ж. З криниці літ.* У 3 тт. Т. 2. К., 2006. С. 8.

¹² *Nora P.* Zwischen Geschichte und Gedächtnis. Frankfurt am Main, 1998. S. 7.

¹³ *Les lieux de mémoire*/Nora P. (Hg.). 7 Bde. Paris, 1984–1992.

¹⁴ *Deutsche Erinnerungsorte*/François E., Schulze H. (Hg.). 3 Bde. München, 2009; *Erinnerungsorte der DDR*/Sabrow M. (Hg.). München, 2009.

¹⁵ *Deutsch-Polnische Erinnerungsorte. Polsko-niemieckie miejsca pamięci*/Hahn H. N., Traba R. (Hg.). 4 Bde. Paderborn, 2011f. *Щодо переплетеної історії пам'ятей на прикладі Польщі та її сусідів див. Verflochtene Erinnerungen. Polen und seine Nachbarn im 19. und 20. Jahrhundert*/Aust M., Ruchniewicz K., Troebst S. (Hg.). Köln u.a., 2009 (*Visuelle Geschichtskultur* 3). *Der Warschauer Aufstand 1944. Ereignis und Wahrnehmung in Polen und Deutschland*/Bömelburg H.-J., Król E., Thomae M. (Hg.). Paderborn, 2011.

¹⁶ *Europäische Erinnerungsorte*/Boer P. (Hg. u.a.). 3 Bde. München, 2012.

¹⁷ Основою для роботи в цьому напрямку може бути книга: *Ассман А.* Простори спогаду. Форми та трансформації культурної пам'яті/Пер. з нім. К., 2012.

¹⁸ Про роль Шевченка у XIX ст. на тлі постколоніальних підходів див. *Шкандрій М.* В обіймах імперії. Російська і українська літератури новітньої доби. К., 2004. За словами Шкандрія, Шевченко «відкидав імперську парадигму завоювань та асиміляції й утверджував замість неї контрнарратив, що легітимував місцеву національну боротьбу». Там само. С. 219. Забужко вважає, що кожен дослідник, який сьогодні займається Шевченком, «без перебільшення фатально зобов'язаний насамперед визначитися в координатах традицій дотеперішнього шевченкознавства». При цьому він повинен вдатися до «розквітання з інтелектуальною спадщиною нашого колоніального минулого». *Забужко О.* Шевченків міф України. Спроба філософського аналізу. К., 2006. С. 5. *Щодо застосовності постколоніальних теорій до Східної Європи в цілому див.: Korek J.* Central and Eastern Europe from a Postcolonial Perspective//*From Sovietology to Postcoloniality. Poland and Ukraine from a Postcolonial Perspective*/Ed. by J. Korek. Södertörn, 2007 (*Södertörn Academic Studies* 32). Pp. 5–20.

¹⁹ На заході України 56 % опитаних визначили своє ставлення до Степана Бандери як позитивне, так само сприймали Симона Петлюру 50 %. На сході України це було відповідно 9 % і 11 %. На сході, навпаки, 44 % респондентів описали своє ставлення до Сталіна як позитивне, у той час як на заході таких було 7 %. Див.: Ставлення до діячів культури, історичних та політичних діячів (вересень 2010 р.)// <http://polityka.in.ua/info/456.htm>, останнє відвідування 30.09.2010. Штефан Требст назвав культуру пам'яті цієї країни розірваною: *Troebst S. "Was für ein Teppich?" Postkommunistische Erinnerungskulturen in Ost(mittel)europa*. Knigge V., Mähler U. (Hg.). *Kommunismus im Museum. Formen der Auseinandersetzung in Deutschland und Ostmitteleuropa*. Köln, 2005. S. 47. Про полеміку з приводу думок Требста див. *Рябчук М. Культура пам'яті та забуття*//Рябчук М. Улюблений пістолет пані Сімпсон: хроніка помаранчевої поразки. К., 2009. С. 162–182. Про культуру пам'яті й політику історії в Україні див. *Alwart J. Mit Taras Ševčenko Staat machen. Erinnerungskultur und Geschichtspolitik in der Ukraine vor und nach 1991*. Köln, 2012 (Visuelle Geschichtskultur 8).

²⁰ «Так уже склалося, що Тарас Григорович — наш український папа, король і божий помазаник». *Бондар А. Що українцєві добре?*//Новинар. 15/26.11–2.12.2007. С. 47.

²¹ Там само.

²² *Андрухович Ю. Shevchenko is OK*//Його ж. Диявол ховається у сирі. Вибрані спроби 1999–2005 років. Вид. 2-ге. К., 2007. С. 147.

²³ Там само. С. 147.

²⁴ Там само. С. 156.

²⁵ Там само. С. 157.

²⁶ Там само. С. 158.

²⁷ Там само. С. 158.

²⁸ «Деконструювання» тут вживається без оцінки, акцент радше робиться на процесі, а саме на руйнуванні певного панівного образу Шевченка, вивільненні окремих складових чи наративів, на питанні конструювання смислу та виключення.

²⁹ *Ройтбурд О. Едипів комплекс щодо Шевченка гальмує розвиток української культури*//Країна. № 25. 28.06.2012. С. 28.

³⁰ *Рябчук М. Двомовність: á la Russe чи á l'Européenne?*//Його ж. Постколоніальний синдром... С. 209.

³¹ *Рябчук М. Література обложеної фортеці*//Його ж. Постколоніальний синдром... С. 82.

³² *Рябчук М. Двомовність: á la Russe чи á l'Européenne?*//Його ж. Постколоніальний синдром... С. 210.

³³ *Рябчук М. Патріарші візити як дзеркало креолізації*//Його ж. Постколоніальний синдром... С. 225.

³⁴ *Rjabschuk M. Die reale und die imaginierte Ukraine. Essay. Übersetzt von Juri Durkot. Mit einem Nachwort von Wilfried Jilge. Frankfurt am Main, 2005. S. 24. Подібний пасаж міститься в: *Rjabschuk M. Die Ukraine: Ein Staat, zwei Länder?*//Transit. 2002. № 23. S. 175.*

³⁵ *Рябчук М. Про грішне і праведне*//Його ж. Постколоніальний синдром... С. 104.

Переклад з німецької Олени Белозьорової та Ірини Склокіної

JENNY ALWART is a Research Assistant at the Centre for the History and Culture of East Central Europe (GWZO) at the University of Leipzig (Germany). She studied Slavonic Studies and History of Arts in Greifswald, Irkutsk and Saint Petersburg, and obtained her doctoral degree in Cultural Studies at the University of Leipzig. She has completed several residences for research in Kyiv, Charkiv and Tbilisi. Her current monograph is *Mit Taras Ševčenko Staat machen. Erinnerungskultur und Geschichtspolitik in der Ukraine vor und nach 1991*. Köln; Weimar; Wien, 2012. Research interests include the culture of remembrance (Erinnerungskultur) and politics of history; contemporary culture of Ukraine; the Eurovision Song Contest and state representation in Eastern Europe; relations between textual and visual art of Kazymyr Malevych; and cultural relations between Georgia and Ukraine.

E-mail: alwart@uni-leipzig.de

ЄННІ АЛЬВАРТ – науковий співробітник Центру історії та культури Центрально-Східної Європи (GWZO) Ляйпцізького університету (Німеччина). Вивчала слов'янські студії та історію мистецтва у Грайфсвальді, Іркутську та Санкт-Петербурзі, отримала докторський ступінь з культурних досліджень від Ляйпцізького університету. Здійснила кілька тривалих дослідницьких поїздок до Києва, Харкова, Тбілісі. Нещодавня монографія: «Творити державу разом із Тарасом Шевченком. Культура спогадів і політика пам'яті в Україні до і після 1991 р.» (німецькою, Köln; Weimar; Wien, 2012). Наукові інтереси охоплюють культуру пам'яті (Erinnerungskultur) і політику історії, сучасну культуру України; пісенний конкурс «Євробачення» та репрезентації держав Східної Європи; співвідношення між текстуальним і візуальним мистецтвом Казимира Малевича; культурні відносини між Грузією й Україною.

E-mail: alwart@uni-leipzig.de